

ПОТОМКИ

Ваня Бояджиева

За четвърт век социалистическа поезия много жени-поетеси проявиха своето дарование и много от тях заслужават внимание и специално разглеждане. Дълбоките промени след Девети септември разкрепостиха и отключиха докрай възможностите на жената в областта на поезията. Авторката на „Вечната и святата“ създаде нови вдъхновени цикли и стихотворения, в които новото време внася живителни струи, свежест и дълбочина. Багряна продължава да ни завладява и смайва с най-силни поетични изповеди. Но нейният глас е станал по новому топъл и майчински предразполагащ. Тя не отбягва нито тъжните, нито веселите срещи, не съхранява сърцето си, раздава неговата топлина и по този начин запазва вечна младостта си.

Дора Габе продължава да бъде с трогателна усмивка на уста, по детски жизнерадостна, тя забързано гони своето слънце. Досега тя никога всъщност не е била толкова бодра, толкова мъдра, така уверена и окрилена. Новият живот ѝ вдъхва младост и сили.

В стиховете на Мария Грубешлиева личи голямата отзивчивост на поетесата към социалистическата действителност.

Лиана Даскалова ни привлича със своята изтънченост и нежност, с гальовното си майчинство, с непрестанната си всеотдайност към родината и голямо чувство за отговорност пред съвременниците си. Стиховете на Лиляна Стефанова са най-често ярко политически оцветени, в тях се чувства дъхът на бурното ѝ време, в тяхната „публицистичност“ е силата ѝ.

Проблемите на „женската“ лирика след Девети септември не биха могли да се разглеждат отделно и откъснато без няколко най-характерни и ярки прояви. Струва ми се, че в поезията на Блага Димитрова и Станка Пенчева можем да открием много от чертите и особеностите на жената-съвременник. Те и двете най-здраво и силно наследяват и доразвиват традициите на Багрянината поезия, като всяка постига това по свой собствен, много оригинален и различен начин.

*

У Блага Димитрова има едно стихотворение „Да бих била като земята“, където веднага се усеща различието на тази поетеса от другите нейни поестрими перо. Тя би искала да бъде „неизтощимо променлива“ като земята, но всъщност остава звездна мечтателка. Тя е повече „небесна“, отколкото „земна“ защото е обикновено духовно вгълбена и мисълта е спътница на всичките ѝ преживявания. Блага Димитрова е рядък тип жена-поетеса, у която интелектуално-духовното начало взема превес. То понякога я откъсва от конкретните и зрими неща, отнася я някъде високо горе, където тя осмисля всичко свое преживяно.

И се спуска отново на земята, потапя се безшумно в ежедневието, но по дрехата и в очите ѝ винаги има следи от звезден прах. Тя е някак прекалено уязвима от всички човешки радости и тази уязвимост я прави възвишена.

Блага Димитрова не е поет на спонтанните женски стихийни изживявания и страсти. Тя премисля всяко нещо, анализира, понякога умува много над всичко. Но достига до смели поетични открития, до такива истини и откровения, които са редки за една жена. След най-голямата чародейка на българския стих Елисавета Багряна, Блага Димитрова има свой собствен и различен глас в нашата поезия. Ако у другите съвременни поетеси обикновено веднага откриваме някакво сходство с Багряна (у тях най-често срещаме нови, съвременни вариации на нейни теми), то у Блага Димитрова имаме нещо ново, нещо съвсем друго и различно, интересно и малко странно дори, защото не е тъй „женско“ — това е нарасналото богатство на мисълта. Чувството у нея вече не е така първично и оголено, то носи благородния отблясък на мисълта. Или, както казва Пушкин за Баратынски: „Он у нас оригинальный, ибо мыслит.“

Благост, благородство и особен финес се излъчват от най-добрите поетични късове на Блага Димитрова. У нея отсъства всяка стихийност и южен темперамент. Блага Димитрова е майсторка на онези истински поетични мигове, където свети вечността. Тогава чувството и мисълта са съединени от силния ток на поетичната светкавица и в „осъзнаването“ се съдържа нещо най-важно от непосредствеността на първото възприятие.

Може би поезията на Блага Димитрова щеше да остане една загадка за критиците и заради прекалената ѝ мисловност щяхме да се отнасяме с повече резерви към стиховете ѝ, ако тя през 1966 г. не беше създавала прекрасния цикъл „Реквием“. След „До утре“ „Реквием“ е голяма изненада не само за поезията на Блага Димитрова, но и за нашата съвременна българска поезия изобщо. Защото, ако в областта на любовната лирика учителка на всички поетеси, в това число и на Блага Димитрова, е Багряна, то за интелектуалната, „по-философска“ лирика, с изключение на Пенчо Славейков и Далчев, нямаме примери и образци. Блага Димитрова е пионер, тя смело прави своите „експедиции към идния ден“, няма страх от никакви пътувания — към себе си, в обратна посока. Ние бяхме посвикнали с тия нейни чести експедиции. И изведнъж „Реквием“ ни показва колко дълбоко мисловно богатство може да съдържа само едно-единствено „пътуване“. Смъртта на баща ѝ става нейно ново раждане, ново познаване на живота и смъртта. Това нейно „обратно време“ намира своите най-точни измерения. Като жрица, преизпълнена с мъдрост, тъга и обич, изрича тя най-силните свои поетични откровения. Никой досега не е разказвал с такава любов за силата на бащината опора, за щедростта на бащината ръка. Няма нищо страшно на този свят, когато се чувства бащината закрила. Бащата пази своята дъщеря от людската злоба, той дори и когато умира, не забравя за нея:

Ръката ти внимателно
изстина в моята ръка
и неусетно ме въведе
оттатък при смъртта,
за да ме запознаеш с нея.

(„Въвеждане отвъд“)

Постепенно създава Блага Димитрова светлия образ на този скъп за нея човек. И разбираме колко важно е да имаш винаги такъв близък, роден приятел. Бащата е вечно живият приятел. Тя никога не е била самотна, защото той е бдял безшумно и е мислил за нея. И когато си отива от този свят, той оставя красивите спомени, които ще излъчват сияние до края на живота ѝ. И тя не ще почувства разкъсващата дисхармония на пустотата и болезнената самота на онези, които не са имали щастието да носят в себе си спомена на едно хармонично

детство. Тази бащина обич е нейна броня, която никое отровно острие не може да пробие:

И през света, миниран със злоба,
непредпазливо като дете
аз преминавам все още жива
в нежната броня на обичта.

(„Излъчване“)

Светът на детството е заключен в човешката памет завинаги. Щастливите мигове от детството не изчезват, те са едно богатство, с което човек се топли цял живот, той може да раздава от него и пак да си остане богат. Споменът за щедрата бащина ръка не избледнява никога. Ако на човек са давали с щедрост и любов, той също е способен да дава, да се раздава и да бъде щедър. Тогава различните комплекси и предупреждения са по-малко, не те е страх от всекиго. А доверието в хората е сила и залог за успех. Ако от малък си бил принуден да излъжеш баща си за някоя невинна детска радост, това значи, че ти е липсвал първия истински приятел в живота. Ако бащата се е „отчуждил“, преди да те е запознал с истините за света, преди да ти е вдъхнал кураж и смелост, преди да е съпреживял твоя собствен живот, без дори да усетиш до себе си неговия дъх, тогава животът е по-труден. Ако я няма крепящата ръка или поне споменът за нея — вярата в приятелството е по-малка и самотата е по-тежка. Блага Димитрова носи от дете в душата си скъпо бащино наследство — това е топлотата, обичта и вярата в приятелството. Те я правят неоценимо богата за цял живот. Тя може да раздава на другите много от себе си, защото сама е получавала. И тя винаги има на кого да даде — на хората, на страдащите от цял свят, на любимия. И никога не ще почувствува, че е обедняла. Блага Димитрова прилича на царкиня от приказките, която се движи, недокосната от смъртта, под огъня на вьетнамското небе и раздава там своята обич. В това нейно състрадание към чуждата болка е главното ѝ очарование и сила.

Може да раздава на другите с щастлива усмивка само този, който в ранно детство е имал щастието да получава. Хармонията на детството се прелива в по-късните етапи на човешкия живот. Ако сега Блага Димитрова взема така присърце тревогите на хората от цялата планета, то е, защото в детството и младостта ѝ винаги са присъствували справедливост, нежност, загриженост, добрина и щедрост. Може ли да се забрави една ученическа екскурзия от детски дни? Никога! Тя ще си спомня винаги онези пари, измъкнати от стария портфейл, които баща ѝ с радост дава, за да потегли тя с влака, натоварен с песни и деца. А той остава сведен над своите папки в мрачната кантора. По-късно, много късно ще оцени тя този бащин жест, който ѝ помага да се приобщи към радостта на другите деца. Бащата никога не ѝ прегражда пътя към живота, не спира устремите ѝ. И това е най-доброто, което може да направи един баща. Той не чете правоучения, а ѝ купува балони, не я спира, а се стреми да я разбира и в това се заключава най-ценната приятелска бащина помощ. Спомените от такива мигове, когато баща ѝ с ласкава ръка ѝ помага да навлезе самостоятелно в живота, винаги ще възкресяват неговия благ образ:

Просторът син, със слънце напоен,
и ти в усойната кантора, сведен
над оня непотеглящ папков влак.

(„Спомен“)

Той става някак по-жив след смъртта си, защото чак когато загубим нещо, оценяваме неговата истинска стойност. Родството между техните две души е трогателно предадено. Изповедният тон е засилен и извисен в този цикъл. Често имаме нежно-интимен диалог между нея и този най-близък нейн човек, който,

макар че е вече „отвѣд“, продължава да ѝ бъде най-преданият приятел. Понякога има и трагични откровения, като докосване на рани. Но без тях не би било по-нътно това двустранно излъчване на обич между две сродни души. Докато е бил жив бащата, той е осъзнавал и поддържал двустранния непрестанен ток между двамата, който е залог за нейното равновесие. Когато умира, идва нейният ред да „осъзнае“ всичко, да върне обратно времето и да види всичко през очите на спомена. Дошъл е трагичният час на онова страшно преживяване, до което идва всеки човек под слънцето, когато се разделя с най-близкия си:

Болката най-сетне стихна.
По лицето ти разбрах —
стана ведро и красиво,
както никога преди.
И от моя плач не трепна.

Има часове, прости ми,
благодарявам твоя край —
да не чуваш, да не виждаш
как света не ме приема.
Аз бях страшната ти болка.

(„Успокоение“)

Тя е истинска негова дъщеря, защото чувствава, че неговата смърт наново я пресътворява. И никога неговият образ не е бил така жив и зрим у нея, както след като го е изпратила до вечното му жилище. Най-конкретен и симпатичен е образът на бащата в стихотворенията „Светлина“, „Празник“, „Балон“ и „Очила“. Това са картини, изпълнени с настроение, чувство и образност. В тях има неща, сякаш много познати за всекиго и същевременно са свършено интимни. Изчезнало е всяко „съчинителство“ и „книжност“ — неща, които понякога прозират в стихотворенията на Блага Димитрова. Светът изведнъж е станал толкова конкретен и реален и същевременно мъдро извисен. Особено ми харесва финалът на „Светлина“:

... Сега, когато ме притисне
самотност като затъмнение,
баща ми тих се качва да оправи
бушоните на свода чер
и светват пак звездите.

В щастливото съчетание на свежестта на детското възприятие и мъдростта, на спомените се крие, изглежда, тайната на тази яркост на боите, това пресъздаване на „шарения свят“ и в същото време този устрем на мисълта, съпроводено от интересно, много оригинално обобщение. Всичките тези „картини“ и „мисли“ са пронизани от дълбокото и неповторимо лично преживяване на поетесата. Това силно преживяване слива мисъл и емоция в едно единно цяло и ни позволява да се докоснем до нейния така чуден и тайнствен свят:

Изпитах първи път тогава
една тъга, един копнеж.
И първи път видях как синьо
и как високо е небето,
и как държат ме за ръка.

Дали не си усетил, татко,
че оттогава закопня
сърцето ми като балонче
да се изкубне от конеца,
на свобода да полетид.

(„Балон“)

Блага Димитрова е била винаги мечтателка, устремена към синия простор на небето, към далечни, невиджани страни. И този неин копнеж е породен още

когато ръката ѝ е била обхваната от бащината и нейният син балон се е слял с небото. Копнежът ѝ към свобода не е бил никога възпиран и той ще се съхрани у нея по детски непокътнат за цял живот.

★

Без другар от детските дни спомените на човек по-късно са по-безрадостни, С колко топлота си припомня например Пушкин за единствения си приятел от детинство, за своята незабравима няня:

Подруга дней моих суровых,
Голубка дряхлая моя!

(„Няня“)

Тя е неговият пръв прозорец към света и хората, тя е свидетел на радостните и горестните му преживявания, тя го закърмя с поезията и затова нейният образ е неповторимо жив и може да го приласкае винаги:

Выпьем, добрая подружка
Бедной юности моей,
Выпьем с горя; где же кружка?
Сердцу будет веселей.

(„Зимний вечер“)

Блага Димитрова е от онези щастливки, които са имали най-близкия другар от детинство в лицето на родния баща. Никога не можеш да се отплатиш на този, който най-много те е дарявал, който е раздавал щедро богатствата на сърцето си. Единствената благодарност е може би тази, когато един ден и ти имаш щастието да дадеш нещо от себе си на другите, без да чакаш да ти върнат. Такъв е неписаният закон за благодарността.

Истинските човешки празници за душата обикновено се осъзнават след време. Едва ли има нещо необикновено в тази вечер да пият трима дъхав липов чай и да си говорят все същите неща, а тя да бъде „отнесена нанякъде далече“. Но когато единият от тримата го вече няма, тогава става и тъжно, и ясно, че истинският празник е изчезнал безвъзвратно:

А пък светът бил пъстър, интересен
и весела сред него съм била,
защото аз съм знаела, че вечер

един и същи празник ме очаква:
събрани пред ухаен липов чай,
край дървената маса бяхме трима.

(„Празникът“)

Най-сладко е неосъзнатото щастие, в спомените винаги има някаква болезнена сладост. Без спомените обаче светът би бил изпълнен с по-малко поезия. В „Реквием“ поетесата извършва онова най-свещено чудо, постижимо само чрез магията на поезията — оживяване на детството, в което грее образът на бащата, с когото тя остава неразлъчна и след смъртта. Сякаш стрелката на неговия стар часовник се е завъртяла в обратна посока, върнала е времето назад и се е сбъднал блянят на поетесата:

Да бъде минало смъртта,
а бъдеше — пак мойто детство.

★

Блага Димитрова си избира най-трудната участ — участта на съвременна интелектуална поетеса. Особена духовна красота излъчват нейните стихове, посветени на любовта. Колкото и съвременният модерен бит да доближава жен-

ската психика до тази на мъжа, съществуват тайни, аспекти и нюанси, има багри, настроения и чувства, непознати и неподозирани за мъжа. Само женското възприятие е в състояние да се докосне до такива тънки неща, които за мъжа биха останали завинаги загадка, защото той няма и не би могъл да има сетиво за тях. В любовта Блага Димитрова не е вакханка, но тя е всеотдайна и това ѝ помага да преоткрива онези вечни тайни, които може да прозре само една истински влюбена жена. Любовният дневник на поетесата в „До утре“ например не ни смайва моментално, но ни поглъща и увлича, като същевременно ни кара да размишляваме. Когато е обзета от любовното чувство, поетесата не е вече само мъдра и затворена. Възторгът и опиянението отключват у нея нови, неподозирани думи и емоции. Тя съзнава, че излъчва онези тайнствени флуиди на любовта и е щастлива да признае това. Нейното безстрашие и дълбочината на откровението понякога са толкова силни, че може да сепнат едно несвикнало читателско око. Тя не се плаши да каже: „по болката ще знам, че съм живяла“ („Стара рана“). Нейната болка и обич са ѝ скъпи, защото са неделими. Пред любовта Блага Димитрова става беззащитна, плаха, уязвима. В тази беззащитност, в тази готовност към болка, отчаяние и радост има нещо много красиво, почти детско. Нещо класически женствено.

В стихотворението „Без любов“ поетесата извежда своето признание до неговия логичен край, без да се страхува, че е видяла и осъзнала страданието. Защото любовта е „по-истинска“ и цяла, когато наред с радостта върви мъката и отчаянието. Блага Димитрова е от малкото жени-поетеси, които имат морална сила да признаят колко страшно мъртви са часовете и дните им без истинска любов. И това рядко откровение не я унижава, а възвисява:

Без любов от днес нататък ще живей.
Независима от телефон и случай.
Няма да боли. И няма да копнея.
Ставам вързан вятър и замръзнал ручей.

Няма да заплача на жестоко рамо —
но и няма от сърце да се засмея.
Няма да умирам аз от поглед само —
но и всъщност няма вече да живея.

(„Без любов“)

След любовния унес жената не губи всичко безвъзвратно, защото у нея остава споменът за света, който е преоткрила наново посредством любовта. Всичко е така различно: „вечер“, „улиците“, „моят град“ — „... През моя град не мога никога да мина равнодушно“ — признава поетесата. По време на царстването на любовта всичко е придобило нови, различни, по-красиви очертания. И споменът за този преоткрит наново свят с „него“ ще остане завинаги скътан в женското сърце. Мъжът обикновено е „по-разсеян“ и нехаен, по-хищен, повече устремен към нови цели, към други „по-важни“ дела, към това „утре“, което е толкова страшно, загадъчно неясно. Тя иска всичко той да ѝ разкаже, за да може не само да преоткрие наново света с него, но да преживее миналото му, за да бъде сливането по-пълно:

Да бъда с тебе и тогава,
когато си бил без мен.

Жената не се щади и в тази всеотдайност е нейната сила. Мъжът се щади и съхранява, но по този начин може да уязви в сърцето самата красота на любовта. И всъщност само жената е тази, която опазва и пренася и най-крехкото любовно цвете от днес „до утре“. . . Нея дори загубата не е в състояние да я уплаши, въпреки че ще загуби целия онзи свят, който любовта е изградила в сърцето ѝ. Тя е възприемала всичко през очите на любимия и затова светът е бил толкова различен.

самата иска и каквото заслужава. Елисавета Багряна е наша национална гордост, тя е жив класик, едно истинско чудо, което нашата земя е отгледала и вдъхновила и което няма и не би могло скоро да се повтори. Блага Димитрова и Станка Пенчева са нейни страстни поклоннички и следовнички. И двете са разцъфнали след Девети септември, но по същество са свършено различни. И тъкмо това е интересното — от един и същ корен — две толкова различни издънки. Ако Блага Димитрова е прекалено интелектуална и вгълбена, то Станка Пенчева е твърде „земна“, без това да спира поетичния ѝ полет. Ако едната ходи така, че сякаш почти не стъпва на земята, то другата не се откъсва от нея, без това да ѝ пречи да вижда ясното небе и звездите. Стиховете на Блага Димитрова и Станка Пенчева, взети поотделно, са двете много интересни и неповторими явления в съвременната ни женска лирика. Те, без да имат нещо общо, се допълват помежду си. Ако едната е майсторка на размисъла, тъгата и възпоминанието, другата е „жива вода“, „тънка нишка“, „омайно биле“, една от ония истински съвременни жени, които, без да шумят, успяват да се втурнат в живота и да се докоснат до неговите най-важни тайни и прелести. И двете поетеси по свой собствен и различен път са достойни потомци на Багряна. Всяка е онаследила това, което ѝ подхожда най-добре. Те се развиват напълно самостоятелно, като полярните и контрастни страни на творчеството им ги свързват, правят ги „сестри“. Ако в поезията на Багряна тези две „крайни“ черти се намират в щастливо съчетание, то днес едно „разклонение“ на духовното и земно начало е сякаш неизбежно. То е намерило осъществяване в две различни поетеси, които са продукт на едно и също време и на една нация. И Блага Димитрова, и Станка Пенчева са много интересни, силно изявени женски поетични дарования, всяка осъзнала своя път и дълг пред устременото напред време, изкуството и своята женска съдба. В поезията на Станка Пенчева „женствените“ интонации са винаги по-конкретни и повече подчертани. Нейните движения са меки и плавни, гласът мелодичен и нежен, дланите — ласкави и топли. И колкото и да „не шуми“, колкото и да няма претенции, Станка Пенчева знае мястото и силата си — тя е истинска съвременна жена, която съзнава трудността на ролята си, но това не ѝ пречи, а я вдъхновява:

Мъжете обичат да ги чакаш търпеливо.
Трябва да сме готови като деца
да им се чудим и възхищаваме,
трябва да имаме такива сърца,
които само да дават.

(„Най-простата служба“)

Винаги ще ни бъде интересно да открием книжката „Горчива билка“ (1966 г.) от Станка Пенчева, където е събран целият опит на една млада съвременна жена. Тя е смела и откровена, не крие нито болките, нито радостите и тази силна, почти първична откровеност ѝ позволява и след най-лютата зима да разцъфне като ябълкова градина. Тук именно се съдържа нещо от „живеца“, дошъл по наследство от „Вечната и святата“, но развил се напълно в условията на нашето социалистическо съвремие. Постепенно разбираме колко трудно е на днешната жена да бъде истинска жена и как до болка красиво е великото и вечно тайнство на любовта, прославено още от древната Сафо. В цикъла „Небе стих и лаконичност. Станка Пенчева достига тук върхове, които в по-ранните ѝ стихосбирки бяха само набелязани. Предишната монотонност тук е станала напевност, искреността сега се превръща в дълбоко, силно и разгърсващо откровение, ясната и конкретна образност кристализира в завладяваща картинност. Стихът придобива ударна сила и сякаш зазвънява меден глас:

... .стига, като се погледнем,
 да се видим чак до дън душа;
 и когато сме така далече,
 че съм цялата тъга и пустота —
 да те нося в себе си
 като сърце туптящо
 и да знам,
 че си изпълнен с мен
 като със слънце;
 и когато ме целунеш
 с устни сухи и горещи —
 да се завърти вселената
 и да изгоря на пепел...
 Много ли ти искам? —
 По-малко не мога.

(„Искам да те имам целия“)

Винаги при любовната изповед Станка Пенчева намира най-точните думи и ритми, тя улучва право в целта. Никога няма да срещнем прекалено мъдруване или безконечно преповтаряне на едно и също състояние. Тя е поетеса, която се развива в най-хубавия смисъл, без ярки скокове и ефектни движения, но винаги е устремена към нова поетична цел, която е част от нейната жизнена съдба. Мълдро и кротко реди тя своите женски откровения. Те може дълго да са зрели в сърцето ѝ, но тя обича да ги поднася изведнъж, като на тепсия и се оттегля тихо в ъгъла да наблюдава как гостите се възхищават от щедрите ѝ плодове. След като дълго с вкус и от сърце е стъкмявала всичко, тя може да примижи и да се засмее нехайно. Нека гледат всички, нека прещеняват, тя спокойно може да си откъдне в Сливен при майка си и старата лозница. Когато човек е вложил толкова душа и е „изгорял“ целия в това, което е било негово, той трябва да бъде спокоен — оценката ще е заслужена. Тази всеотдайност в поезията и живота помага на Станка Пенчева в най-трудни минути, създава ѝ естественост, красота и сила. Когато е прозряла нещо до край, тя не го таи — нека го знаят всички, така и на нея ще ѝ бъде по-леко. Тя има кураж да признае нещо, което много жени биха премълчали. Тя упорито търси разковничето на любовта и когато го открие, не пуска фередже, нито крещи истерично, а има смелост да направи рядко признание:

... Силните — те са, които винаги
 слагат върху ни властна ръка.
 Като лозници край тях се вием
 и се вливаме в тях сякаш ручей в река.
 Те ни правят кралици — и свои неволници.
 Те никога не ни принадлежат съвсем.
 Ала с тях ний узнаваме полет и болка,
 тях обичаме ний, докато умрем...

(„Жени“)

За раздялата при любовта обикновено мъжете не обичат да припомнят. Те не акцентуват върху последните етапи на едно чувство, защото там се крие болка, но също и сила. В такива случаи те мълчат, за тях спомените са по-излишни, те търсят нова красота и могат да си я измислят и самосъздадат дори ако случайно им липсва на хоризонта. Но една жена в минути на самота има повече духовна сила да признае пред себе си и пред света, че сърцето ѝ е осиротяло. Нека боли, нека боли до край, както при умирање. Иначе светът няма да е истински. Слабото женско сърце обикновено прави най-точна равностметка на това, което е отминало при любовта и там е неговата сила. Само пречистено до край след страшната буря, то може отново да се разлети. Когато болката е до край голяма, опустошението е най-малко. Колкото любов — толкова и мъка — от тази жестока истина на живота една истинска поетеса никога не може да

избяга. А мъжът е горд повече с „победата“. Разлъката той може да възпява или оплаква, но тя никога не може да бъде така естествено и силно изстраждана от него, както това става у една жена, която по самата си природа е по-близо до тайните на умирането и раждането. Станка Пенчева има редкия дар да бъде лаконична и мъдра, когато разкрива най-съкровени свои преживявания. Тя удавя верен тон и с ясен и чист глас изповядва сърдечната си мъка. Не че ще ѝ бъде много по-леко след тази изповед и тази равностетка, но нещо сякаш отвътре я кара да признае всичко, което е премислила, това е неин житейски дълг и само когато бъде изпълнен, тя ще махне с глава и макар да ѝ е трудно, ще върви напред по стръмното. Тази жажда за искреност от най-младите години не я напуска и в зряла възраст. Нейното „женско“ зрение не пропуска нищо. Тя никога не е многословна при раздялата, но ние винаги имаме чувството, че всичко е казано и то толкова точно казано, че може само да се повтори:

Свърши се.
Беше като умиране.
Всичко у мене тежи
сякаш каменно.
Няма да ме подириш.
Няма да те подирия.
Няма.

И никога нищо да не припомням.
Дори на сън да не те срещам
... Каква тишина огромна!
Какво спокойствие весело!
Липсват ми само тамян и свещи. . .

(„Свърши се“)

Едно ново и интересно постижение за Станка Пенчева са стихотворенията, посветени на дъщеря ѝ в стихосбирката „Есенно сияние“. Съществува една малко странна народна мъдрост, която гласи, че майка, която има само синове, все едно, че е бездетна. . . На пръв поглед това изглежда неправдоподобно, но всъщност крие дълбока истина. Защото „женското начало“ трябва да се завещае и онаследи по пряка женска линия. Иначе то може да се разпилее, пръсне и изчезне. Стопява се безследно понякога топлината на домашното огнище. Един дом, в който има трима сина и нито една дъщеря, винаги изглежда някак по-самотен, невесел и нелюдим. Друго си е, когато едно момиче внася смях, песни и радост в къщи. Ех, и повече грижи. Синът се пуца да лети по-спокойно по широките свят. А дъщерята още „с детски рамене“ и „разбито коляно“ неусетно става майчинна грижа. Да бъде дъщеря ѝ щастлива и весела, така жадува всяка майка. Трябва да следиш внимателно всяка стъпка, но да не се намесваш грубо. Милост и тревога напират в сърцето, когато започват самостоятелните стъпки на момичето, но устата мълчи и устните шепнат благослов:

И аз слагам пред теб мълчаливо
всичко скъпо, което съм имала,
и онова,
което съм чакала само —
мъничка моя.
моя голяма —
дано бъдеш щастлива!

(„На дъщеря ми“)

Напоследък в поезията на Станка Пенчева забелязваме едно вглъбяване и извисяване, без да се губи женствеността и гъвкавостта ѝ. Тя концентрира своите чувства, не се пилее и от това сякаш започва да „мисли“ повече. Темите за любовта, майчинството, мира и родината сме ги срещали и в лириката на Багряна, но сега у Станка Пенчева те добиват по-нов, по-съвременен облик. Багряна в

своите последни стихотворения, особено в „Контрапункти“, също започна да се „замисля“ повече, да преценява, да прави равностойност. Без да се откъсва от своята земност и виталност, Багряна първа даде тон и в стихотворението „Крепости“ с яснота и прякост постави въпроса за опасността от отчуждеността, което за една жена е винаги по-непоносимо, и затова тя набира повече сили да се брани от него. Станка Пенчева е вярна потомка на Багряна, тя не отбягва най-болезнените теми на своето тревожно съвремие, а се стреми да им даде по своему отговор, да разруши крепостите и оградите между нея и света. И разкривайки с психологическа тънкость и поетично майсторство своето собствено състояние, без да се щади и без да „замазва“ страданието и тежестта на минутите на самота, поетесата се докосва до най-важни страни от психиката на съвременния човек. Днес и жената трябва да „мисли“ повече, защото настоящето, в което живеем, поставя непрекъснато сериозни и отговорни задачи. И както е весела и безгрижна със светнал поглед и усмихната уста, Станка Пенчева може да бъде изведнъж сериозна и мъдра и без поучителен тон да ни стане другар и приятел. Ние я усещаме близка и сродна, защото е премислила много от онова, което вълнува мнозина от нас. Нейният поетичен талант ѝ помага да „вижда“ и разбира неща, които са вълнуващи и важни:

Скучно, тежко ли ми стане,
мъртва ли съм от умора —
аз напускам с присмех таен
тягостния свят на хората
и прескачам през оградата —
със басмяна рокля, боса —
право във една ливада,
даже с поглед недокосната.

Там и аз съм сякаш още
дух, незапечатан в глината,
като облак променлива
и струяща като вятър.
пръсната във всичко живо,
в нероденото прелята,
слънцелика,
звездопадна...
И забравям, че ливадата
имаше ограда.

(„Бягство“, сп. „Септември“, кн. 1, 1969 г.)

Особено интересни са онези лирични изповеди на Станка Пенчева, където тя разкрива колко спасителни са за нея миговете на творчество. Там тя вижда своята власт и своята сила. Много лаконични, картинни, проникновени и точни са тези нейни признания. Има красота и смелост в тях. Тя съзнава и винаги е съзнавала своята отговорност пред себе си и пред тези, за които пише. И перото тя взема най-често, когато сърцето ѝ е наранено. В това е красотата и силата ѝ — в съзнанието, че е претърпяла поражение, но с перото и поетичното слово тя ще намери спасение и слава:

...и се възкачвам на царски престол,
и поемам властно, уверено
перото си, като меч.
Светят рани, сякаш звезди,
върху мене
и жарки са думите, като къртек.
Слава на победените!

(„Моята власт“, сп. „Септември“, кн. 1, 1969)

Тук ние усещаме наистина, че тя е правнучка на Кара Танас, черния хайдутин, че нищо няма да я уплаши и че ще бъде до гроб вярна на своята земя и своя

народ. В жилите ѝ тече борческа кръв и тя не ще сведе глава, не ще скръсти ръце пред опасностите и горестите, които животът ѝ поднася. Тя е една истинска българка, от главата до петите.

*

От най-младите потомки на Багряна особено много нашумя напоследък името на Ваня Петкова. В „Солени ветрове“ (1965 г.) тази поетеса разкри своята интересна съвременна физиономия — модерна асоциативност, родство с морето и неговата менливост, дръзка, но понякога преповтаряща се образност. Тя умее да улавя и отразява бързо цветовете на морето, на гората, на земята и на любовта. Подобно на съветската поетеса Бела Ахмадулина Ваня Петкова има такова живо въображение, че одухотворява всичко, което я заобикаля. Тя „очовечава“ природата. Това понякога е доста интересно и забавно, но когато мярката е надхвърлена — уморява. Може би най-интересно е стихотворението „Синът на морето“, където поетесата със завидна лекота на фантазията извлича своя любим от морето. Това е характерно и показателно, защото и по-късно за нея нито любовта, нито любимият приемат никакви по-конкретни, „по-човешки“ образи. Те винаги се сливат с природата, или по-скоро са част от нея. Любовта и любимият са нещо, което е винаги наоколо, а не нещо определено. На това свое интересно първоначално откритие Ваня Петкова не без основание залага много, тя се чувствава непрекъснато влюбена, зашеметена, унесена. Отначало това звучи добре, дори много добре, завладяващо и привличащо:

Жените бягаха от смуглото ти тяло,
защото то не можеше да се пречупва,
от твърдите ти устни, палещи от жажда,
от погледа ти, пълен с мъдра лудост.
Аз не се уплаших, не избягах,
аз бях те виждала отдавна,
във себе си дълбоко те познавах,
като море, което съм откраднала.

(„Синът на морето“)

Постепенно обаче започва едно огрубяване на това първоначално откритие. Тя не преоткрива вече света, а се преповтаря. От нея безспорно не можем да искаме тази класическа женственост, която се излъчва от поезията на Багряна, Блага Димитрова, Станка Пенчева. В „Солени ветрове“ Ваня Петкова започва да тананика своя собствена песен, сякаш пригласяйки на рибарите от Созопол. И не можем да не признаем, че това бяха нови и интересни звуци в съвременната женска поезия. Но още тогава се долавяше и една дрезгавина. Нейната женска непосредственост невинаги е спонтанна, а често — търсена. Тя се изсилва да каже нещо, но преизпълва стихотворението с толкова подробности, че понякога изчезва настроението и остава декларацията, изпъкват детайлите, а единната нишка, която ги свързва, е накъсана. Един от хубавите стихове в „Солени ветрове“ е „Старата истина“ — тук има мелодия, картинност и настроение. Образността е причудлива, но и конкретна, произтичаща от крайморските възприятия. Изповедният тон става внушителен и заразяващ:

И в този град със улици безименни,
с безименните радости събрани
почувствах старата, добрата истина,
че любовта се мери с разстояние.

Струва ми се, най-хубави остават „морските“ стихове на Ваня Петкова, тези, в които наистина се чувствава нестихващият млад и силен солен вятър. И в следващите ѝ стихосбирки „Привличане“ (1967 г.), „Куршуми в пясъка“ (1967 г.) и дори в „Грешница“ (1968) пак с най-верен тон, макар и с преповтаряща се ин-

тонация са стиховете за морето. С него тя разговаря естествено и без преструвка, като родна дъщеря. Там, край него тя е най-приемлива, от морето черпи верни образи и сравнения. Ние ѝ вярваме, когато е привлечена от неговата песен, когато сякаш от ритъма на морските вълни, от цветовете, рибите и пясъка се изливат ритъмът и образността в нейните стихотворения:

Верна, верна ти останах.
Само изморена съм от пътя
и от твоята безкрайност.

(„Морето“)

Още в цикъла „С песента на мравките“ от „Солени ветрове“ Ваня Петкова иска да покаже своята голяма привързаност към земята. И тя извършва това демонстративно, шумно и многословно. Демонстрира родството си със земята „вобщо“, с всичките там тревички, цветя и насекоми. В този неин порив има искреност, има интересни търсения, но има и слаби, необедителни моменти:

Аз общувам с природата,
разговарям с тревите,
в подкория влизам усмихната. . .

(„Превръщане“)

В „Грешница“ в цикъла „Сбогуване“ поетесата прави своя дълбок поклон пред родината. Тук има места, които звучат искрено и вярно, защото са лично изживени от поетесата, личи веднага автобиографичният момент. Тя намира точни думи и рими, за да покаже своята завешана от векове голяма обич към България:

Но ти, но ти си цялата във мене
и аз те нося с всеки жест и повик,
една безкрайно мъничка вселена,
в която само дишам без окови.

(„По-добре“)

Ваня Петкова е поетеса, която се намира още в процес на търсене и развитие и тук не може да се изключат моменти на „боледуване“, което при нея се изразява в известно вманиачаване на тема „Влюбеност“. Нейните оригинални открития омръзват, защото тя ги преповтаря безконечно, без мярка. А чувството за мярка е винаги задължително в поезията. . .

В това лудо препускане на Ваня Петкова на коня на любовта по начало има нещо ефектно, заразително. Но тя прекалява и с думи, и с описания, и със сравнения. Някакво женско тяло непрестанно се мярка, загубило реални форми и приличащо на витошка морена. Не че тя трябва да се откаже да прославя любовта, особеностите на женските възприятия и прелестите на женската красота. Но в нейната „живопис“ би трябвало да има повече истински поетичен живот и по-малко описания.

Нека пожелаем на Ваня Петкова, когато възкликва: „Колко е хубаво да бъдеш жена“, да ни накара да ѝ повярваме!

*

Хвърляйки поглед към най-младите съвременни поетични женски дарования и прояви, не можем да не отбележим засилващото се напоследък разнообразие. Естествено е всеки да търси свой глас, свой почерк, свой поетичен стил. Не винаги това става лесно и бързо, но когато вдъхновението е голямо, когато пулсът на времето се усеща и в най-интимната изповед, тогава сегашното още ненашумяло име може да стане утре име на една истинска поетеса. Понякога в чертите на един нежен женски поетичен профил могат да се съзрат контурите на цяла епоха.